

Илр. ЧМД/21/24

126/24

44

погледати у очи. Нема теже одговорности од оне на коју позивају деца своје родитеље због тога што су их родили болесне или несрећне.

Ко поступа ове искрене и пријатељске лекарске савете и, пре брака, разгрне донекле копрену своје будућности, тај ће бити и дуговечнији и задовољнији и срећнији у животу, у браку и у породици.

~~Исидора Секулић — Београд~~

Средњевековни немири

Око једне модерне књиге о злу

~~Ткомчић~~ Ubique demon! свугде је сатана — мало мало па морамо да се сетимо тог крика средњевековног калуђера. Читав низ ~~документа~~ доказује да су поново кренули извесни средњевековни немири. Учење Св. Томе Аквинског, **томизам**, на дневном је реду у стручној и у лепој литератури. Владике енглеске цркве мењају церемонијал службе, и уносе у календар католичке свеце. У руској цркви постоји раскол, и, као у папинском Риму, има митрополит и антимитрополит. Жак Маритен и Николај Бердјајев, дакле католичанство и православље, препишу се пред стручњацима, и усред Париза, о догмама и верама. Ајнштајн гласа за смртну казну. Најбоља имена светске књижевности пишу религиозну поезију и драму, и католички роман. ~~Анри Барбис~~ пише књигу **Исус**. Мусолини објављује да ће фашизам штитити најбољу веру, т. ј. католичку. У целој Француској се осећа покрет за ~~аболицијом~~ убидање лаичких закона, и тражи се повратак калуђера и калуђерица на стара места њихова рада, и није их мало који се већ и вратили, јер закони, сви, чим мало остаре, више жмуре него што бдију. Чувени француски манастир у Алпима, Велику Шартрезу, нудила је француска влада као одмориште за интелектуалце, а понуду су одбили Универзитети и париски и греноблски. На позорници у Милану игра се Св. Катарина Сиенска. Опери у Паризу се даје миракул у којем се појављује Богородица и лече се губави. ~~У~~ позоришту Евр, Христос, Мати Божја, Матија и Јуда, ~~же~~ реалистички обраће ~~и~~, ~~и~~ ~~и~~ драму зачетка хришћанске науке. Опат Бетлем, као нека врста Савонароле, дохвата по киосцима и излозима непристојно илустрована издања, цепа их и гази, и даје се терати у полицију, и тражи да га изведу пред суд.

Дух човечански, изгледа, располаже свега са два три стварна настројења, и она се једнако враћају. Сада као да је опет на реду скрушавање одвише ослобођене личности, и постављање неког ауторитета над свевлашћу чула. ~~И~~ ~~исус~~ ~~настави~~ се ~~десета~~, изгледа, да је личне и телесне слободе сасвим да се ~~нуди~~, ~~излаже~~, ~~бележе~~ ~~муже~~ и ~~телесне~~ ~~слободе~~,

~~кусет~~, па расте број оних који су изгубили укус за слободна тела и личне законе. Дизе се религиозна реакција; духовна херојства се опет цене. Дански чувени писац Јоханес Јергенсон, каже у својим Успоменама: »Сејали су еванђеље плоти, а пожњели су католицизам.«

Једна од врло запажених и много дискутованих књига са религиозним и католичким тенденцијама, јесте роман француског писца Бернаноса **Под сунцем Сатане**. Књига није сасвим нова, али је актуелна ~~са~~ необичне, ~~данашње~~ достинске снаге са којом ~~с у наше модерно време троши~~ ~~данашње~~ ~~адресује~~ принцип Сатане, принцип Зла. Сатана у Бернаносову роману није метафора, него се ради о врсти самосталне сile, о чистом злу. Није реч о оном несташном демону који је гасио лампу калуђеру на молитви, или бацао људа ~~ма~~ муве у пиво, или седао на камен који зидари треба да подигну. Није реч ни о паклу. Него о страшној моћи зла у овом животу. Бернаносов сатана је стварно зло. Средњевековни дантеовски сатана, који гордошћу, чувеном **супербијом**, губи људе; ~~и~~ ~~милтоновски~~ сатана, који се једном раскајао, али видевши да му нема спаса, пао у коначно очајање. »Збогом надање... збогом страхови и грижо савести... ти једино, о зло, буди моје добро!« (**Изгубљени рај.**)

Бернаносов сатана неће водити борбу са ситним грешницима прециозних мозгова и узбудљивих чуда; он је напаст ~~и~~ ~~она~~ који су напаст ~~и~~ ~~и~~ њега, ~~и~~ ~~и~~ хероје, ~~и~~ ~~и~~ свеце. »Није он (сатана) у вашим нагваждајућим књигама, саблажњивим псовкама. Није у вашим пожудним погледима, вашим подливим рукама... Он је у молитви усамљеника, у његову посту и покори, у дубини најдубље екстазе, у тишини срца... Он трује свету воду, он гори у освећеном воску, дише у даху чедних девојака... Он лаже на уснама отворенима да истину кажу, он гони праведника чак до наручја Господњег... Његова мржња тражи свеце.« Бернаносов сатана витла дакле по животу као неки метеор, ~~и~~ удара и упропашћује стихијски.

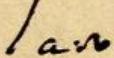
Ипак, ту књигу није писао ни верски фанатик ни расплатани хришћанин. Напротив. Писао ју је тако рећи јеретички јунак: човек који је покушао израдити организацију човекова страдања са највишим идеалом, са светошћу, са откупљивањем човека човеком самим. Насупрот стерилном болу сатанину човеково страдање ~~дејствује у смислу~~ брисања великог дуга. »Васелену, грехом изгубљену, отсећемо опет комадић по комадић, и вратићемо ти је, Господе, онакву какву смо је добили кад је грануло прво јутро, у свем њену поретку и светости.« То је светла идеја, иако су речи речи једног опасно гордог романтизма. За ту светлу идеју Бернанос је уложио све ~~силе јединог свидет~~ уметника и мислиоца. Оно што се његовој књизи може замерити у начелу, то је ~~тако~~

је шту ради

 је та књига изашла ~~из мање~~ ентузијазма за велики идеал, више из очајања, што сатана тај идеал у сваком минуту одриче. Снажан један писац дао је израза великим очајању своје душе, и књига је испала колико добра толико зла.

Роман је чудно компонован. Три личности, оне које треба да даду, тако да кажемо, суму сатанологије Бернаносове, нису између себе ни у каквој животној, но само у проблемској вези. Девојка Мушета срешће се са опатом Донисаном, главним јунаком, само на друму, и непосредно пред своју смрт; Сен Марен, писац из Париза, стиши ће у посету сеоском пароху Донисану, »свешту из Лембра«, пошто је овог ударила капља. Али је ипак све везано, чврсто и занимљиво, и ванредно синтетички се допуњују три случаја: како се живи под сатаниним сунцем.

Мушетин лични проблем сведен је ~~са~~ ^{тако} на чисту суштину Евина проблема, на делириум познања. Мушета иде у зло из неодољиве радознности, и наставља чинити зло из изазивачке гордости. Она сећа на јунакињу Стендалова недовршеног романа **Ламиел**, на девојку Ламиел која такође из жеље за познањем катастрофално почиње свој самостални живот. У извесним спољним детаљима, Ламиел премаша Мушету: она зове и плаћа онога с ким ће ући у познанство. Али у суштини концепције, Мушета је сложенији уметнички рад. Судбина Ламиеле резултат је околности; то је дакле »случај« живота. Мушетин случај није »случај«, то је жива догма о злу. Мушета улази у зло без постепеног и човечног, без психологије, него тако као да је окусила од змијина плода. »Познати да би се разоравало, а у разоравању обнављати познање.« Под сваким Мушетиним кораком као да прогорева земља. То није трагедија ^{пропasti}; то је чисто зло које самим тим искључује сваку трагичност, сатанско зло коме на земљи нема ни суда ни лека. Мушетина памет има неку ледено плаву духовитост, као светлуцање трулежи у ноћи; кроз сваку њену реч звижди изазивање; она би сваког тренутка могла учинити, најгоре, ма да чујемо да понекад сатима седи код куће и плаче; она би кадра била ударити дететом које у утроби носи, ~~кас~~ каменом о калдрму; она убија првог свог љубавника као пацова: никад се и не сазна за убицу, јер то није злочин, него сатанство... Бернанос одједаред прекида Мушетину историју, иако је тај део књиге, као уметност и снага, можда најјаче сведочанство ауторова талента. Он назива тај део романа предговором, и прелази на главну тему, где ће »црв који не умире«, како каже пророк Исаја, имати да разорава јачег борца од Мушете. Мушета ће се показати свега још једаред; срешће ~~хабаво~~ обученог и мрачног опата Донисана, чуће од њега свој живот без његових страшних дета-

 амбар

ља, »сажет доничега, виђен изнутра«, да затим на савијутку једног пута нестане и оде кући, где ће Бернанос свести њен рачун са сатаном, али и са овим светом. Јер, сваки човек устаје једаред против зла; ма то било »кад је већ решен да умре, и узица му око врата, и он са искром светлости у себи срдито отурује столицу испод себе«. Мушета ће ући у очеву собу и бријајем пререзати себи грло.

У старој апокрифној апокалипси ~~познатог~~ грчког калуђера има милости; тамо стоји да је Христос за душе у паклу измолио мир под деветог часа у суботу до првог у понедељак. А за сиротог опата Донисана нема примирја. Огромно висок, тежак, једноставан, ~~сљкав~~, невешт, нељуд на свој начин, он је уједно тамно немир ~~ен~~ аскет који се носи са трагичним нередом у својој души. Више пасиван него активан, он је, ако се сме тако рећи, ~~пр~~ упорно пасиван да трпи оно за што је рођен. Његове визије и доживљаји су страве где он не може да разликује лик божји од лика сатанина, не зна поуздано чији глас говори у њему, не осећа одређено

да ли је божја милост хтела даровати да се деси чудо под његовим рукама, или га је сатана навео да игра грешну комедију чуда. И умреће тај светац наших дана, а неће имати пуну меру љубави и веровања. Само ретко, кад стегне своје јаке сељачке вилице, ~~и~~ гута страшан бол у срцу који ће га ~~захватити~~ и удавити — затрепери у њему вера да ће доћи време кад ће нестати и живота људи, и та бедна процесија исповед-

Савка Д-ра Јована Суботића
(1834.—1918.)
понасни члан Загребачке Добротворне Задруге Српкиња
од 1904. амо.

ника, и та исповедаоница у којој он сад још врши страшну дужност, и у којој ће, на тој дужности, и душу испустити.

Чудна једна смеса светлог религиозног идеализма и тамног средњевековног верског очајања остварена је у опату Донисану. У њему се дешава оно што се у средњем веку звало *processus Luciferi*; наравно, покренуто, данас, не сујеверним страхом, него дубоким религиозним истукством и сложеним прихолошким стањима. Донисан не плаче, он ~~не~~

цитира свете текстове, ~~а~~ не придикује сем кад мора, ~~а~~ не мисли о рају и паклу, не спасава своју душу, (он, као ниједан католик, нуди Богу спас и мир своје душе, само да се умали моћ сатане над човечанством), ~~а~~ страда од немоћи човекове; у њему здравом и јаком гњили све, он је без сваке радости. Слично стоји и са аутором романа. С једне стране, он очајање опатово претвара у дејство отпора и живу мисао о савршенству; с друге стране, он оставља тај живот у сувој

Сида Мите Пачуа

(1851.—1920.)

потпредседница велиокикиндске Српске Женске Задруге
од 1872. до 1909., и председница од 1909. до 1920.

пустињи проклетства, одузимајући му сваку чар. ~~У тој~~ Книзи
~~долу~~ нема ни једног описа, ни једног детаља романтике. У древним причама о свецима и сатани има животиња и биља, ветра и облака, преписке и поруке. Св. Јеролим се јадао девојци Евстохији да усред пустиње види све раскоши Рима; свети Онуфрије је знао, као данас Пол Валери, како се голуби свађају. А опат Донисан, као пећинска вода у ка-

мен, искапао је и сустао, знајући само то да после њега има да дође »још један, и још један, од века у век«.

У онај дан кад ће парох Донисан умрети, стигао је у његово село, с намером да посети чувеног »свеца из Лембра«, велики париски писац Сен Марен, звани »професор ироније«. Дошао је Сен Марен у сеоску глуш — тако прича Бернанос — на једну од својих циничких променада по туђим животима: да види свеца, да узме можда материјал за причу, или, пошто је већ много остарио, велики сладострасник, да научи како се оставља живот и мирно умире. У том делу романа Бернанос се ~~поправи~~ враћа на прави стил романа. Али, сатанина моћ овлађује ~~се~~ одједаред и њиме, и како он није светац, баца га брзо у ружни грех фарисејства и памфлетства. Јер, Сен Марен, зна Бог а знају и људи, није нико други до Анатол Франс. Спољашњи опис је тачан до самих зуба у устима Сен-Марена, а имитација Франсове конверсације сатански успела. Бернанос, описујући седамдесетгодишњег старца Сен-Марена, изможденог од ненаситих пожуда, али »чије жеље трају и без апетита«, гради ванредан уметнички контраст према пароху Донисану. Али у свом расположењу није далеко од средњевековне мржње према »плотној сфинги« рафинованог уживаоца живота, Сен-Марена, који је по Бернаносу, »дошао до дна свога гротескног пакла и не може више да измисли ништа ниже.«

Сен Марен, чекајући да се врати парох кога није затекао у стану — а који се никад више неће вратити — шета у друштву једног »будућег каноника« и једног лекара, и том приликом, по свом обичају, ~~и~~ резимира вредности живота у циничким правилима, предаје се својим лирски отровним презирањима свега и свих, и завршава, поводом разговора о Донисану, једним сатанским објашњењем: зашто се може завидети свецу који је имао снагу да остави живот пре него што је живот њега оставило. Неколико ванредно дубоких истина, које се у току тих گдеја à la Анатол Франс саме од себе формирају, имао је Бернанос лојалност да не пређути. Али ефект од разговора Сен-Маренова ~~и~~ ништа мање одвратан, у Ђезовитом декору сиротиње где је парох Донисан живео и мучио се за идеал света, и у непосредној близини цркве у којој Донисан мртав чека свога госта. Корак по корак, Сен Марен је са својим пратиоцима доспео и до собе »свеца из Лембра«: празна и јадна, са уском бедном постељом, двема грубо поткованим ципелама, малим крстићем на зиду, и сад већ избледелим и сасушеним крвавим музгама испод крста. »Професор ироније« се ипак узнемирио, и не мало. Али је ~~у~~ матори паган и Хелен ~~да~~ охлади и у стил баци своју потресеност. »Има једна дивна величина коју антички мудраци нису слутили.« У тим мислима, и задовољан што га два глупака остављају — пратиоци се решили да потраже пароха у селу — Сен Марен иде сам да види

Хај саша Анастасија Франса,

цркву. Ту ће наставити да мисли и сам себи говори оно што му је Бернанос досудио, али што је сатански слично оном што би оригинал Сен-Марена у сличној прилици заиста мислио и говорио.

Бернанос, ваља признати, не заборавља до краја главну идеју која носи његов роман, и, на овом месту, у цркви, до-стојанство ситуације доминира над сатаном и његовим учеником. Бернанос даје ванредне одломке о оном немом свету ствари који прати човека и његове мисли на сваком кораку; и чини сав напор да у себе повученом Сен-Марену врати, без сатире, сву красоту његова стила, да мислима Сен-Мареновим, местимично, остави онај чудесни трепет поетске меланхолије у који је знала прелазити иронија А. Франса... Радозналост донекле, у главном пак мисли о раду и дужностима пароха, наведоше Сен-Марена да отвори врата исповедаонице. Велика сцена Бернаносова романа! »Професор ироније« је најзад нашао учитеља којег је тражио. Али, Бернанос и одвише добро познаје онога ко му је послужио као модел за античовека и сатанина друга, и зато сцене неће бити. »Где чуда! Добри парох је умро овде у тишини од срчане капи. И док сне будале каскају по друму да га траже, он овде стоји, мирно, као стража убијена на свом месту из непосредне близине.« Наравно, последњи ударац је Бернанос ипак задржао за себе. Огромни, у тесној исповедаоници усправљени светац гледа свога госта на разинута уста као на црну рану: »Хтеши мој мир, ходи, узми га.«

У роману Бернаносу помешано је једно врло модерно веровање у савршенство човека, са немилостивом религиозном докматичношћу. Опат Донисан се *умучи* и рањава, а Бернанос даје израза најсмелијој амбицији човека пред Богом. »Само нам дај времена, Господе!« Чуди се дакле читалац да је та књига положена баш на ону формулу од које је виши човек чинио све напоре да се ослободи, на формулу о сатани као принципу и владару света. Не само виши човек, него и проста народна прича је обрачунала са сатаном: ~~Младак~~ се претворио у куну, и појео ђавола претвореног у пиле. Италијанска верзија те приче завршује се: »И тако ето нема више ђавола«. А ако је сатана ипак само симбол у Бернаносовој књизи, зашто се морало ићи до језивог оваплоћења сатане који сиротог опата вуче к себи и говори страховито средњевековне, тамне речи: »Не бој се, ја вас љубим све, и живе и мртве«. Хода ли сатана доиста по земљи? Је ли он доиста зао дух ван човека?

Има врло комична, и врло дубокозначајна стара прича о петлу који се крај пустињака у пустињи и сам био посветио. Али тај исти петао, кад је наишла кокошку, саблазнио је и на грех навео и самог пустињака, који, на смрт осуђен што је убио девојку с којом је згрешио, узвикује: ето до чега ме је довео петао!

~~Спомен~~

Може се разумети да је једног писца одушевио идеал не социјалне борбе против зла — која је пуна лажи — него религиозне борбе, која тежи освећењу човечанства. Али је тешко разумети да борац за тај идеал нема ни једну поетску идеју, ни једну илузију, ни једну визију оног добра за које се бори. Сиромах опат Донисан, који има сажаљења за сатану; који је готов да проклетством своје душе откупи мрвицу одмора од зла у човечанству; он сам не зна за одмор, он није гледао ни један залазак или излазак сунца, он не може да види лице божје без лица сатанина... Нека се аутор романа не чуди ако и најбољи хришћани и католици узму после његове књиге књигу оних пагана који нису знали за дивље величине у гоњењу сатане, али који нису без величине кад треба постидити разораче живота, ма ко да су ти разорачи, сатане или хришћански писци. У једној од својих етичких расправа, где се говори о добру и о злу, Цицерон каже реченицу дивну, достојну религиозног и сваког другог размишљања, и достојну да се запамти у оба језика: »И још питам: ко се може поносити животом бедним или несрећним? Deinde quaero: quis aut de misera vita possit gloriari aut de non beata?«

Даница Бандић — Београд

Последња краљица

Пролазила сам забаченим улицама мого родног места. Мило ми је било што могу да гледам оне мале беле кућице, окренуте забатом према улици, она велика дворишта, па мале баште, бунаре са високим бермом, стаје и котарке. Како је све то лепо!

Или је лепо или се то само мени допада, што волим свој завичај! Ко ће то знати?

А већ давно нисам била у том крају, врло давно.

Пролазим тако широком улицом и успомене се рађају и давно прекинута нит се наставља.

— Ево, овде је становала моја Љуба! То је кућа њена оца! сетих се и застадох пред једном од већих кућа.

Тек сам застала а на капицику се појави жена мојих година.

— Па то је она.... моја Љуба! Моја другарица из школе.

И она је мене познала. Питањима и разговору никад краја. Удовица је, наследила је кућу од оца па се и преселила у њу.

Већ се хвата сумрак, треба се вратити кући. Пођем тешка срца и све ми се чини да још нисам све испричала и за све распитала.